

УДК 336:005.336.4(045)

О.Г. Харковина

ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ В ОБЛАСТІ ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Стаття присвячена дослідженню аспектів використання зарубіжного досвіду області фінансового регулювання інтелектуального капіталу. Охарактеризовано ситуацію, що склалася в секторі інтелектуального капіталу України. Визначені джерела фінансування розробки впровадження інновацій як невід'ємної частини інтелектуального капіталу.

The article is devoted to defining, analyzing and researching issues of intellectual capital financing. Determined that the intellectual capital is knowledge that can be converted into the profits globally in the world. Established that intellectual capital is part of the national wealth along with natural resources, fixed assets and working capital. The author emphasizes that knowledge and information by their nature are factors to immaterial nature, but, in practice, they are the driving force behind the development of the intellectual capital, which in turn will allow the company to form an effective strategy for the development of the intellectual capital. The article focuses on the fact that one of the main problems is the lack of funding for the development of intellectual capital at all in most of Ukraine, as well as the lack of understanding of enterprise managers the importance of intellectual capital financing company

Ключові слова: інтелектуальний капітал, Глобального інноваційного індексу, проблемні аспекти фінансування, інвестування, наукові дослідження, наукові кадри.

Key words: Global innovation index, information, knowledge, intellectual resources, intellectual capital, the structure of intellectual capital, innovation.

Постановка проблеми. Інтелектуальний капітал є рушійною силою в становленні та розвитку сучасної економіки. Однак, на ряду з важливістю розвитку інтелектуального капіталу постають проблеми нагальності його фінансування. Питанням фінансування розвитку та використання інтелектуального капіталу присвячено значну кількість наукових досліджень. Але, на нашу думку, враховуючи динамічність та нестабільність економічної системи, виникає потреба дослідження проблемних аспектів фінансування інтелектуального капіталу підприємства з урахуванням міжнародного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу питанням, пов'язаним із визначенням сутності та особливостей фінансування інтелектуального капіталу приділяли такі вчені як В. Базилевич, Д. Белл, М. Бендиков, О. Бервено, Н. Гавкалова, В. Геєць, Д. Даффі, Е. Джамай, Л. Джойя, Л. Едвінсон, В. Іноземцева інші. Проблематиці імплементації міжнародного досвіду фінансування інноваційного капіталу приділяли увагу такі вчені як С. Ілляшенко, В. Ярмош, Л. Лебедева, Ю. Сова та інші.

Постановка завдання та мета. Метою статті є визначення можливостей імплементації міжнародного досвіду області фінансування інтелектуального капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш чим перейти до розкриття параграфу стосовно адаптації зарубіжного досвіду фінансового регулювання інтелектуального капіталу у вітчизняну практику, варто додатково охарактеризувати ситуацію, що склалася в секторі інтелектуального капіталу України, через використання

Глобального інноваційного індексу (ГІІ), який описує інноваційний клімат країни. Оскільки саме інновації у сучасному світі є найважливішим стимулом економічного розвитку. Визначення такого індексу започатковано у 2007 році Всесвітньою організацією інтелектуальної власності за підтримки Корнелльського університету (США) та школою бізнесу INSEAD (Франція). Обчислення охоплює в середньому 140 країн щорічно, на які припадає сукупно виробництво 98 % світового ВВП. Рейтинг складається з 82 різних змінних, що відображають потенціал, результативність та рамкові умови інноваційної діяльності. Динаміка змін позицій України у рейтингу Глобального інноваційного індексу представлена у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка позицій України в ГІІ: 2012-2015 рр.

Рік	ГІІ	Ресурси інновацій	Результати інновацій	Ефективність інновацій
2012	71	83	58	31
2013	63	88	77	14
2014	64	84	75	15
2015	56	76	40	12

Джерело: складено автором за даними звітів [1-4]

Підсумковий рейтинг ГІІ розраховується як середнє двох субіндексів - ресурсів інновацій та результатів інновацій. Субіндекс ресурсів інновацій характеризує наявні ресурси і умови для здійснення інновацій, а саме інститути; людський капітал, наука, дослідження; інфраструктура; розвиток внутрішнього ринку; розвиток бізнесу. За цим субіндексом Україна займає слабкі позиції з поміж країн світу.

В свою чергу субіндекс результатів інновацій включає в себе показники досягнень практичних результатів здійснення інновацій, зокрема розвиток технологій і економіки знань; розвиток креативної діяльності. За результатами 2015 року Україна значно зміцнила свої позиції згідно результатів розрахунку такого субіндексу.

Коефіцієнт ефективності інновацій визначається як відношення субіндексу результатів інновацій до субіндексу ресурсів інновацій, відображаючи таким чином агреговану результативність інноваційної діяльності за вказаного інноваційного потенціалу.

З огляду на динаміку позицій України у Глобальному інноваційному індексі, слід відмітити суттєве підвищення позицій впродовж останніх чотирьох років. При чому при надзвичайно низькому рівні ресурсів інновацій міжнародна спільнота високо оцінює рівень ефективності інновацій в країні, що є додатковим свідченням великого інноваційного потенціалу. Згідно даних Глобального інноваційного індексу можна виділити сильні та слабкі сторони інноваційної системи України (табл. 2).

Таблиця 2

Сильні та слабкі сторони інноваційної системи України: ГІІ – 2016

Сильні сторони	Слабкі сторони
Інститути (101)*	
Простота започаткування бізнесу (29).	Політичне середовище (123), зокрема політична стабільність (125). Нормативно-правове середовище (84). Бізнес-середовище (79), зокрема простота процедури визнання банкрутства (113)

Людський капітал та наука(40)	
Освіта (20), зокрема витрати на освіту, % від ВВП (18); співвідношення державних витрат на учня в середній освіті % від ВВП (18). Вища освіта (24), зокрема валовий коефіцієнт охоплення вищою освітою (10)	дослідження та розробки (50), зокрема функціонування в країні глобальних компаній з досліджень та розробок (45)
Інфраструктура (99)	
	Інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ) (87), зокрема використання ІКТ (92), наявність державних електронних сервісів (105). Загальна інфраструктура (110), зокрема валове нагромадження капіталу (123), ВВП на одиницю використання енергії (115)
Розвиток внутрішнього ринку (75)	
Простота отримання кредиту (18)	Кредитування (58), зокрема валовий кредитний портфель мікрофінансових організацій (81). Інвестиційна діяльність (113).
Розвиток бізнесу (73)	
Працівники розумової праці (48), зокрема зайнятість жінок з вищою освітою (4). Інноваційні зв'язки (88), зокрема дослідження і розробки, що фінансуються з зарубіжних джерел (21)	Інноваційні зв'язки (88), зокрема рівень розвитку кластерів (113), Угоди спільного підприємництва / стратегічних альянсів (74)
Розвиток технологій і економіки знань (33)	
Створення знань (16), зокрема число патентних заявок на винаходи, поданих національними заявниками в патентні відомства країни (19); число патентних заявок на корисні моделі. Поширення знань (61), зокрема експорт послуг інформаційно-комунікаційних технологій, % загального обсягу торгівлі (23).	Вплив знань (90), зокрема темп зростання ВВП на душу зайнятого населення (96).
Розвиток креативної діяльності (58)	
Нематеріальні активи (42), зокрема промислові зразки за походженням (10)	ІКТ і створення бізнес-моделей (106). Створення товарів та послуг (87), зокрема співвідношення створених національних фільмів до чисельності населення країни (94)

* у дужках позначено місце країни з поміж 128 країн, що були оцінені за результатами 2015 року. Джерело: узагальнено автором за даними звіту[1]

Згідно оцінок компетентної міжнародної спільноти сильні сторони інноваційної системи України визначаються здебільшого якістю людського капіталу та розвитком технологій та знань, проте брак фінансування інноваційної діяльності, нестабільне політичне становище, нерозвиненість інфраструктури, обмеженість інвестування у дану сферу гальмують в результаті інноваційну діяльність та чинять негативний вплив на систему в цілому.

Слід додати, що за результатами моніторингу даних 2015 року, найвищий рейтинг ПІ має Швейцарія, також у першу п'ятірку входять такі країни як Швеція, Великобританія, США та Фінляндія [1-4].

Трансформація економічних процесів на світовому ринку підштовхують країни до формування політики розвитку інтелектуального капіталу на їх теренах з використанням фінансових регуляторів.

Міжнародний досвід лідируючих країн в питаннях підтримки наукових досліджень і наукових розробок, модернізації основних засобів виробництва, побудові високотехнологічних галузей виробництва через податкові пільги, преференції, сприятливе кредитування, інвестування інноваційної інфраструктури свідчить, що саме ці заходи дали можливість їх економікам мати високі економічні показники.

Звісно, сфери інноваційного розвитку можуть бути різні. Так, Великобританія, Німеччина, США, Фінляндія та ін. більше уваги в питаннях фінансового регулювання розвитку інновацій приділяють в галузях: космічних досліджень, енергетичної галузі, охорони здоров'я, біотехнологій, інформаційних та комп'ютерних технологій. Уряд Індії відає пріоритет розвитку інновацій в інформаційних технологіях та програмному забезпеченню, біотехнології та космічній сфері. Китай працює над новацій в машинобудуванні, приладобудуванні і автоматичі, хімічній і нафтохімічній галузі, біотехнологіях, мікробіології та ін.

Процвітання транснаціональних гігантів створює умови і для розвитку інтелектуального капіталу в країнах зі статусом держав з перехідною економікою: лабораторії з наукових досліджень та наукових розробок мають здатність працювати в будь-якій країні незалежно від її економічного розвитку.

Як уже зазначалося в даній роботі, що джерелами фінансування на розробку і впровадження інновацій можуть як приватні інвестиції так і виділятися кошти з бюджету держави.

Досить влучно з приводу розвитку інтелектуального капіталу зазначив Ф. Гаррі: «Інновації створюють умови для прискорення економічного зростання країн на всіх етапах розвитку. Однак, ці умови не з'являються автоматично. Кожна країна повинна визначити таке поєднання заходів політики, яке дозволить мобілізувати наявний у їхній економіці інноваційний і творчий потенціал»[5].

Також, на думку автора, досить влучно Ф. Гаррі висловив думку про взаємопоєднання трьох складових успіху, коли характеризував рейтинг новаторства Швейцарії «Взаємозв'язок найвищого рівня довіри між урядом, приватним сектором та університетами, що грає першорядну роль у сфері інновацій».

Цілісний комплекс напрямів активізації розвитку інтелектуального капіталу представлено в табл. 3.

Таблиця 3

Цілісний комплекс напрямів активізації розвитку інтелектуального капіталу в Україні з урахуванням іноземного досвіду*

№ з/п	Напрями активізації розвитку інтелектуального капіталу
1.	Розширення компетенції інноваційного розвитку у складі університетів прикладних наук, підвищення цінності знань, заохочення діалогу між наукою й суспільством з метою підкреслення пріоритетності напрямку розвитку науки й економіки.
2.	Виконання умови: прямі державні інвестиції не повинні підлягати під норму комерціалізації інноваційних розробок.

3.	Інструменти інноваційної політики повинні бути орієнтовані на прикладні наукові дослідження.
4.	Розширення впровадження у промисловість інноваційних технологій здійснюється шляхом заохочення підприємництва до виконання цих питань через фінансове регулювання (податкова підтримка, сприятливі форми кредитування, інвестування тощо).
5.	Наявність послідовної інноваційної політики держави
6.	Створення державою умов до міжнародної орієнтації підприємств.
7.	Забезпечення чинників до зростання показника кількості патентів на душу населення.
8.	Збільшення кількості інноваційних лабораторій в різних галузях економіки.
9.	Пропаганда регіонального розвитку інноваційних процесів.
10.	Орієнтація на приватну ініціативу в частині збільшення інноваційних центрів і впровадження у бізнес-процеси високотехнологічних розробок.
11.	Створення системи організацій, що займаються дослідженням, розробкою, впровадженням і підтримкою новацій: державно-приватне партнерство в галузі інновацій, Інноваційний Фонд, Стратегічна агенція з питань інновацій

*Систематизовано автором на основі джерела [1]

Автор притримується думки, що наукові фундаментальні дослідження і розробки високотехнологічних продуктів повинні фінансуватися в значній мірі з державної казни, бо в, основному, такі розробки мають державне значення, що вирішує проблеми національної безпеки. Звісно, що цьому сприятиме:

- стабільна політична система в країні, яка буде направлена на активізацію розвитку інтелектуального капіталу;
- наявність ефективної бізнес-моделі взаємопоєднання функціонування державних органів, науково-дослідних інститутів, закладів вищої освіти, підприємств ядро якої складає впровадження інноваційних процесів;
- висока кваліфікація персоналу у сфері високотехнологічних розробок та модернізації основних засобів виробництва та постійне підвищення рівня їх знань;
- популяризація збільшення площини інноваційних ідей серед наукових і освітніх закладів і фінансове заохочення їх до таких розробок.
- удосконалення законодавчо-нормативних актів в частині спрощення реєстрації прав на інтелектуальну власність і її захисту;
- створення умов університетам, науково-дослідним установам для комерціалізації своїх інноваційних розробок.

Заслуговує на увагу досвід інноваційного розвитку в Швеції. В цій країні досить тривалий період часу і в великих обсягах направляються кошти з державного бюджету для вирішення питань наукових досліджень і наукових розробок, приділяючи досить велику увагу залученню університетів до цієї сфери. Також слід зазначити, що ця країна є лідером у виробництві лікарських препаратів і у їх експортуванні.

Цікаві напрацювання у питаннях, що досліджуються, у Нідерландах. В цій країні при вирішенні питань, що досліджуються, робиться наголос на регіональну інноваційну політику. Так, міністерство економічних відносин розробило і впровадило програму «Шлях до інновацій: боротьба з Лісабонськими амбіціями», місія якої полягала у створенні умов для поліпшення інноваційно-інвестиційного клімату, запровадження заходів державної підтримки компаніям, що займаються інноваційною діяльністю та

спрямування великих обсягів фінансових ресурсів з державної казни у стратегічні галузі.

Серед особливостей інноваційного розвитку Нідерландів слід виділити такі:

- переважне місце у розвитку інноваційних процесів займає регіональний рівень;
- активна участь у міжнародних програмах з інноваційного співробітництва, що координується міністерствами й агентствами;
- залучення підприємств малого та середнього бізнесу до участі в міжнародних інноваційних проектах [6].

Основними чинниками небувалого високого рівня розвитку інтелектуального капіталу в Нідерландах стала державна фінансова підтримка провідних інноваційних регіонів, науково-освітнього комплексу, сутність якої полягає у підтримці студентів, впровадження системи трансферу технологій у науковому секторі тощо.

Варто зазначити, що Нідерланди займають перше місце у світі з користування мешканцями велосипедами, що позитивно впливає на екологічну ситуацію в країні і друге місце за важливі наукові дослідження та наукові розробки високотехнологічних продуктів. І головне: у цій країні на громадське обговорення досить часто виносяться питання розвитку інтелектуального капіталу.

Своєрідний підхід до фінансового регулювання розвитку інтелектуального капіталу у США. Сучасну американську архітектуру моделі вирішення зазначених питань «очолюють» два міжвідомчі органи: Американський науковий фонд (координує напрями фундаментальних наукових досліджень), та Американська наукова рада (представляє інтереси промисловості й університетів у інноваційній політиці). Також елементами цієї моделі виступають Міністерство оборони та Національне агентство з аеронавтики й дослідження космічного простору (НАСА), які працюють на державними цільовими програмами.

Атрибути розвитку інтелектуального капіталу у США полягають у:

- симбіозі державних фінансів і приватного бізнесу;
- висока увага приділяється передачі федеральних технологій;
- стимулюванні венчурних фірм, науково-дослідних центрів (лабораторій) малих і середніх інноваційних підприємств через розробку і впровадження у практичне буття державних цільових програм;
- систематична розробка заходів з фінансової підтримки підприємництва.

Варто зазначити, що всі інноваційні системи країн розвивалися під впливом факторів-перешкод та факторів-стимуляторів інноваційного розвитку. Заходи державної інноваційної політики змогли врегулювати вплив двох груп факторів інноваційного розвитку одна на одну.

Крім лідерів рейтингу, ВОІВ звернув увагу і на інші видатні досягнення в галузі інновацій. Так, Чехії вдалося цього року увійти до топ-25 найбільш новаторських країн світу (посідає 24 місце), Ірландії (8) – зайняти місце в десятці кращих, а Китай (29) і Малайзія (32) показали результати, які можна порівняти з показниками країн з високим рівнем доходів.

Все-таки, на країни з високим рівнем доходів припадає лівова частка місць у першій півсотні рейтингу. Серед представників пострадянського простору – Естонія (23), Латвія (33), Литва (38) і Росія (48). Серед країн із середнім рівнем доходів значно відірвався від своїх конкурентів Китай (29), істотний прогрес відзначений також у

Бразилії (70) та Індії (81). А ось в категорії “з доходом нижче «середнього» лідером стала Молдова, що зайняла несподівано досить високе 44-е місце.

Щодо України, то вона посідає 64-те місце. Бачимо, що інтенсивність перебігу глобалізаційних процесів у світовій економіці вимагає від України реакції на важливі економічні виклики. Важливо, розвинути здатність своєчасно й ефективно опанувати передові досягнення в галузях науки, техніки і новітніх технологій, оскільки вплив науково-технічної та інноваційної сфер сприяє швидкому економічному зростанню держави.

Досвід світових лідерів у сфері інновацій і високих технологій доводить необхідність державного управління та контролю над цими процесами. Упродовж останніх десятиліть уряди країн і керівництва корпорацій активно збільшують витрати на науку, інновації, високі технології, розвиток яких не призупиняється навіть у період фінансово-економічних криз

Більш детально варто розглянути сутність пропозицій стосовно пропаганди регіонального розвитку інноваційних процесів. Так, вчений Груба Г. І. [15, с. 144-147] стверджує, що «Елементом організаційно-економічного механізму, який покликаний забезпечити диверсифікацію джерел фінансування та створити державну владну вертикаль фінансування інтелектуального капіталу в сфері вищої освіти, є створення регіональних університетських центрів. Вони мають виконувати функцію не тільки регіональних розпорядників коштів Державного фонду фундаментальних досліджень, але й активно співпрацювати з бізнесовими структурами, зарубіжними грантодавцями, органами регіональної влади в інтересах інноваційного розвитку регіону». На думку автора ця пропозиція є слушною: в регіонах (на місцях) більш об'єктивно можуть вибудувати стратегію фінансового регулювання розвитку інтелектуального капіталу в силу аргументованості в частині застосування його результатів і в частині об'єктивності залучення місцевих джерел фінансування потреб впровадження цієї стратегії у практичне буття регіону і окреслення тієї частки коштів, які не в змозі забезпечити регіон своїми силами. І ще досить важлива річ для ефективного впровадження інноваційних процесів на регіональному рівні – це обов'язковість громадських слухань з цих питань і бажання громади до втілення запропонованих ними ж заходів розвитку наукових досліджень, наукових розробок і впровадження високотехнологічних процесів у галузі тієї чи іншої адміністративної території. Звідси, виникає потреба у створенні умов безпосередньо на місцях у поширенні венчурного бізнесу, технопарків, фондів для виділення грантів. Є потреба і у розробці довгострокових цільових програм, як уже вище зазначалося, яка б базувалася на принципах ефективного розвитку інтелектуального капіталу, відповідала б потребам української економіки і сприяла б підвищенню добробуту мешканців регіонів.

Висновки з проведеного дослідження. Опираючись на вищевикладене визначимо, що розглянуті проблеми фінансування інтелектуального капіталу вказують на термінову потребу приділенню його розвитку належної уваги. Для вирішення розглянутих вище проблем потрібний комплексний підхід не тільки з боку комерційного сектору економіки, а загальна державна стратегія розвитку інтелектуального капіталу.

Це дає можливість зробити висновок, що тільки в поєднанні державного та комерційного сектору економіки можна досягнути позитивних тенденцій в фінансуванні розвитку інтелектуального капіталу, а згодом і результатів в сфері його розвитку та

збереження. За рахунок державних гарантій можна забезпечити залучення довгострокових інвестицій в розвиток інтелектуального капіталу та в поєднанні його з різноманітними економічними сферами господарювання забезпечити стале економічне зростання.

1. TheGlobalInnovationIndex 2016; 2. CornellUniversity, INSEAD, and WIPO (2016); 3. WinningwithGlobalInnovation, Ithaca, Fontainebleau, andGeneva. <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2016-report#>; 4. Світові лідери у сфері інновацій IAC TeamNovember 22, 2015.- [Електронний ресурс] : режим доступу - <http://iac.org.ua/svitovi-lideri-u-sferi-innovatsiy>; 5. Ваше окно в Германию. — [Електронний ресурс] : режим доступу - www.deutschland.de; 6. Сиченко В.В. Реалізація інтеграційної політики держави в галузі вищої освіти / В.В. Сиченко / Актуальні проблеми державного управління. — 2009. — 1 (35). — С. 24—35; 7. Бистряков І.К. Сучасні теоретико-методологічні проблеми управління розвитком трудових процесів / І.К. Бистряков // Науково-економічний та суспільно-політичний журнал: Демографія та соціальна економіка. — К.: 2004. — № 1—2. — С. 23—24; 8. Бесчастний В.М. Державне управління структурною перебудовою вищої освіти в Україні / В.М. Бесчастний // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць. — Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. — № 3. — С. 14—22; 9. Комаров С.В. Понятіе, структура и взаимодействиеэлементовинтеллектуальногикапитала / С.В. Комаров та А.Н. Мухаметшин // ВестникЮрГУ. — Серия«Экономика и менеджмент». — 2013. — т.7. — №3. — С. 93-100; 10. Нортон Д. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию. / Д. Нортон, Р. Каплан. — М. : Олимп-Бизнес, 2010. — 320 с.; 11. Савченко В.Н. Современныйсловарь / В.Н. Савченко // Академик [Электронный ресурс]. — 2008. — Режим доступа : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/business/7874>; 12. Штофф В.А. Моделирование и философия / В. А. Штофф. — М. : Наука, 1966. — 457 с.; 13. Борщёва Н.Л. Моделирование системы управлениячеловеческимкапиталомкак основа стратегиеевнедрения в практическуюдеятельностьинновационныхорганизаций / Н. Л. Борщёва // Международныйнаучный журнал «Инновационная наука». — 2016. №2. — С. 66-71; 14. Скворцова В.А. Интеллектуальныйкапитал в России: проблемыформирования и использования / В. А. Скворцова, А.О. Скворцов // Известия ПГПУИМ. — 2012. — № 28. — С. 554—561; 15. Груба Г.І. Фінансовий механізм державного регулювання розвитку інтелектуального капіталу / Г. І. Груба // Інвестиції: практика та досвід. - № 7, 2014. - с. 144 — 147.